

Kapitola 1

Zardoušená královna (Johana Bavorská)

Český král a císař Svaté říše římské národa německého Karel IV. z rodu Lucemburků (1316–1378) byl ve své době nejen jedním z nejvýznamnějších středověkých vladařů v Evropě, ale i proslulý diplomat a válečník. Je však třeba zdůraznit, že válkám dával přednost jen v nevyhnutelných případech, a pokud existovala jiná šance na řešení mocenských konfliktů, preferoval diplomacii a politické kompromisy jako nejefektivnější způsob eliminace sporů i válečných hrozeb.

Součástí jeho diplomatických aktivit však byla i sňatková politika, díky které se mu dlouhá léta dařilo posilovat svou moc a vliv zejména v rozdrobené německé říši, zmítané spory mezi tamními vévody a knížaty, což od Karla IV. vyžadovalo nejen státnický rozhled, ale i dobrý přehled o vratké mocenské rovnováze v této části Evropy. Být římsko-německým panovníkem totiž neznamenalo zákonitě jeho nadvládu v německé říši, spíše se jednalo o titul nejvyššího arbitra, který svým politickým vlivem pomáhal tento roztržštěný konglomerát feudálních států

a státečků udržovat v jednotném svazku, v němž jako císař představoval vrcholnou mocenskou autoritu.

Na Karlovi IV. je pozoruhodné, že tuto autoritu úspěšně prosazoval a udržoval téměř po celou dobu své vlády, i když se to občas neobešlo bez mocenských třenic, kterým pak čelil všemi prostředky, jež měl k dispozici – vyjednáváním, uplácením, rozdáváním prebend, titulů a privilegií, vojenskými intervencemi –, ale i již zmíněným uzavíráním sňatků, které patřily do arzenálu jeho pragmatické politiky. Karel IV. byl velice vzdělaným státníkem a na svou dobu nadprůměrně schopným a realisticky uvažujícím politikem.

Také zasnuby a sňatek jeho nejstaršího syna a dědice českého trůnu Václava IV. (1361–1419) s Johanou Bavorskou (1356–1386), jenž se v září roku 1370 uskutečnil v Norimberku, byl výsledkem jeho politicky motivovaných kalkulací. V té době totiž čelil opozici bavorských vladařů ohledně části Branibor, na které vznesl oprávněné dědické nároky a hodlal je začlenit k zemím Koruny české. Bavorská knížata se tehdy zapojila do tajného spolku s polským a uherským králem a jejich společným cílem nebylo nic menšího než oslabit moc Karla IV. v německé říši a zamezit připojení části braniborského území k Českému království.

Když Karel IV. zjistil, že proti němu stojí silná koalice, ke které se navíc připojil i braniborský markrabě Otto, reagoval na vzniklé nebezpečí, hrozící přerůst ve válečný konflikt, dvojnásobem. Sám uzavřel obranný spolek s pomoransko-štětínskými knížaty i českou šlechtou a preventivně obsadil Lužici. Jeho druhý krok, jímž se snažil vrazit klín mezi bavorské vladaře, byl pro něj typický: Jednomu z bavorských knížat Albrechtovi nabídl spojenectví, jež mělo být stvrzeno i sňatkem mladíckého císařova syna Václava IV. s Johanou Bavorskou.

Bavorský kníže Albrecht tuto velkorysou císařovu nabídku přijal, a Karlovi IV. se tímto manévrem podařilo narušit dosavadní jednotu bavorských vladařů, neboť kníže nyní přešel na jeho stranu. Karel IV. si byl zároveň vědom toho, že při určité budoucí vývojové konstelaci by Václav IV. díky takto vzniklému příbuzenskému vztahu jednou mohl vznášet nároky i na Bavorsko – nebo alespoň na tu část náležející pod Albrechtovu vládu.

Václav IV. a Johana Bavorská se tak ocitli v postavení důležitých figur v této císařově diplomatické hře, aniž proti dohodě o chystaném sňatku mohli cokoli namítat. Vždyť mít za manžela dědice českého královského trůnu se Johaně i jejímu otci jevilo velice výhodné a Karlu IV. se zase uvolnily ruce k nadcházejícímu boji o braniborské dědictví, kdy mohl počítat s nezanedbatelnou podporou knížete Albrechta, který se měl nyní stát nejen Václavovým tchánem, ale i císařovým spojencem.

Tak už to v těch dobách chodilo. Sňatky mezi členy vládnoucích rodů byly většinou diktovány diplomatickými a politickými motivy a na nějaké city mezi budoucími manželi, kteří se často ani neznali, nikdo příliš nedbal. Mocenské a dynastické zájmy byly přednější.

V tomto ohledu nebyl ani sňatek teprve devítiletého Václava se čtrnáctiletou Johanou Bavorskou žádnou výjimkou. Navíc už byl Václav IV. titulárně českým králem – Karel IV. neponechal nic náhodě a již dvouletého kralevice nechal v roce 1363 korunovat českým panovníkem. Fakticky se však Václav IV. mohl ujmout vlády v Českém království až v okamžiku, kdy mu otec buď postoupí český trůn, nebo odejde na věčnost.

Aby vše mělo patřičnou důstojnost, jak se na mladý královský pár slušelo, byla i Johana Bavorská krátce po sňatku, 17. listopadu 1370, v Praze korunována českou královnou. Pro ni to muselo znamenat něco

naprosto úžasného, neboť se stala královnou jednoho z nejmocnějších rodů v Evropě. Co na tom, že její manžel ještě ani nedorostl do puberty, časem se to mělo změnit.

Je pochopitelné, že toto manželství nemohlo být po svatbě naplněno, a traduje se, že k prvnímu intimnímu sblížení mezi Johanou a Václavem došlo až někdy kolem roku 1376. To už bylo Václavovi IV. patnáct let a formálně dosáhl plnoletosti.

Tou dobou už Johana žila šestým rokem v Čechách a jistě tento čas neprožila nadarmo. Vzhledem k tomu, že se její poručnicí a nejbližší rádčyní stala sama císařovna Alžběta Pomořanská (1347–1393), čtvrtá manželka Karla IV., dá se předpokládat, že mladičkou snachu vedla k přípravám jejího budoucího poslání královské manželky a učila ji dvorské etiketě. Johana byla jistě zasvěcována i do vedení královské domácnosti a učila se českému jazyku, který během několika let úspěšně ovládla. A protože císař Karel IV. byl velice bohabojný muž, nepochybně se Johaně dostalo i náležitého církevního vzdělání.

Své prominentní postavení císařovny si Alžběta Pomořanská u pražského dvora pečlivě střežila a určitě hleděla i na to, aby jí o pouhých devět let mladší Johana Bavorská nepřerostla přes hlavu. Když byl Karel IV. na cestách, císařovna svého manžela ve všem zastupovala a tehdy jí Johana byla podřízena úplně ve všem.

Můžeme se jen domýšlet, že se Johana Bavorská zpočátku v Praze cítila jako trpěná cizinka, odkázaná na pomoc a rady své tchyně minimálně do doby, než byla sama schopná se svým okolím komunikovat česky. Většina služebnictva totiž byli Češi, i když výše postavení dvořané jistě německy uměli. Teprve se znalostí češtiny na ni pražský dvůr začal pohlízet jako

na skutečnou českou královnu. Pak se i Johana mohla vůči Alžbětě Pomořanské konečně cítit jako její rovnocenná partnerka.

Václavova manželka mezitím z dívky dospěla v ženu, která začala plnit i své intimní manželské povinnosti. Její dosavadní podřízené postavení se u dvora začalo měnit a už se nemínila císařovně ve všem podvolovat, což s sebou zákonitě vnášelo do jejich vzájemných vztahů i jisté napětí. V listopadu roku 1378 Karel IV., sužovaný již dlouhé roky dnou, ve svých dvašedesáti letech zemřel na zápal plic. V posledních týdnech před smrtí musel navíc takřka nehybně ležet s těžkou zlomeninou krčku a zřejmě už ani neměl vůli žít.

Situace na pražském dvoře se rázem změnila. Z císařovny Alžběty Pomořanské se stala vdova a sedmnáctiletý Václav IV. se jako nový český panovník ujal vlády nad obrovským územím zahrnujícím vedle Čech i Horní a Dolní Lužici, česká léna v Sasku a Horní Falcí, slezská knížectví a Markrabství moravské. Nadto ho jeho otec už v roce 1376 nechal korunovat i na krále Svaté říše římské národa německého.

Zbývá dva Karlovi synové, Zikmund (1368–1437) a Jan (1370–1396), získali do správy jen menší území. Desetiletý Zikmund se stal markrabětem Braniborska, které Karel IV. nakonec roku 1373 opravdu připojil k Českému království, a teprve osmiletý Jan získal vévodský titul se Zhořeleckem. Oba teď byli podřízeni Václavovi IV. jako svému lennímu páni.

Postavení dvaadvacetileté Johany Bavorské u dvora bylo náhle jiné. Nyní byla manželkou českého panovníka a římsko-německého krále, pokud však si myslela, že konečně bude mít nad císařovnou Alžbětou Pomořanskou převahu, mýlila se. Nezkušený Václav IV. byl na své nevlastní matce (Václav se narodil z třetího Karlova manželství s Annou Svídnickou) závislý, neboť právě ona dobře rozuměla politické situaci

nejen v Českém království, ale i v německé říši, a mladičkový český panovník se na její rady dost spoléhal. Václav IV. Alžbětě Pomořanské zpočátku dokonce umožňoval, aby ho zastupovala ve státnických záležitostech a ponechával jí iniciativu i v řízení jím jmenované královské rady. Příliš rád ji sice neměl, uznával ovšem její státnické schopnosti.

Pro královnu Johanu Bavorskou to bylo velké zklamání, když zjistila, že první dámou v království i nadále zůstává její tchyně, které Václav IV. v rukou ponechal značnou moc. Brzy po pohřbu Karla IV. se totiž stalo cosi podivného. Johana Bavorská z Prahy odcestovala na královský hrad Písek, kde žila téměř celý rok v ústraní. Proč svého manžela tehdy opustila, o tom se historikové dohadují dodnes, ale zřejmě k tomu musela mít velmi vážné důvody, mezi kterými mohly být i neshody s Alžbětou Pomořanskou.

Václav IV. byl příliš mladý, než aby se politickým rozhledem mohl vyrovnat svému zesnulému otci. Uvítal proto, že se císařovna-vdova Alžběta ujala rozhodčí role v důležitých politických záležitostech. Navíc to pro něj bylo pohodlné. Sám se mohl mnohem víc oddávat lovu a pitkám s přáteli, zatímco řešení politických a dalších státních záležitostí přenechával jiným.

Johanin odchod do Písku zřejmě nakonec uvítal, traduje se, že mu manželka vyčítala jeho lehkomyšlnost a sklony k nadměrnému pití. To, co ji přimělo opustit pražský dvůr, možná nemusely být nakonec její rozepře s císařovnou Alžbětou, ale hlavně neshody s manželem. Její manželství s králem Václavem IV. zůstávalo dlouhá léta bezdětné, což mohlo být jednou z vážných příčin rodinných konfliktů.

Johaniným pobytem na píseckém královském hradě se však nic nevyřešilo a Václav IV. se naopak dostával do stále těsnější závislosti na svých

rádcích, kteří byli zároveň jeho kumpány z mokré čtvrti. A tak se Johana Bavorská po roce vrátila z Písku zpět do Prahy, aby se pokusila krále přimět k větší míře odpovědnosti v řízení země, neboť problémů, které měl v Českém království řešit, přibývalo. Zejména domácí aristokracie s nelibostí nesla skutečnost, že panovník dává přednost svým pochybným oblíbencům a odměňuje je důležitými funkcemi i prebendami. České panstvo (Rožmberkové, Markvartici aj.) kritizovalo krále za to, že se obklopuje lidmi neurozeného původu, místo aby svou moc opíral o bohatou šlechtu, jak to kdysi dělal Karel IV.

Václav IV. se časem dostal i do vážných mocenských sporů s pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna, s nímž ho na počátku panování spojovalo velké přátelství. Avšak po prodělané vážné chorobě se arcibiskup změnil a začal krále nabádat k tomu, aby přestal hřešit s cizími ženami a skončil s bujarými pitkami. Vyčítal mu požívačný a zhýralý způsob života, což Václava IV. nesmírně iritovalo. V roce 1384 jejich vzájemné spory nakonec vyvrcholily do té míry, že panovník zbavil Jenštejna funkce královského kancléře a přestal se s ním stýkat.

Pražský arcibiskup a královna Johana Bavorská byli zřejmě jediní, kdo se krále důsledně snažili přimět k tomu, aby své vladařské poslání konečně začal brát vážně a pokračoval v rozvážné politice svého otce. Ale Václav IV. chápal moc, která mu byla svěřena, naprosto odlišně a začínal vystupovat jako autokratický panovník, jehož vůli se měli všichni podřizovat. Dokonce se kvůli tomu ve zlém rozešel i se svou macechou, císařovnou Alžbětou Pomořanskou, jejíž rady začal ostentativně přehlížet. U Jenštejna však tvrdě narazil. Pražský arcibiskup sveřepě hájil nezávislost církve na panovnické moci a bránil králi zasahovat do církevních záležitostí.

O Johaně Bavorské bylo známo, že měla s Jenštejnem přátelské vztahy a spory svého manžela s ním určitě považovala za něco, co Českému království neprospívalo. Není sice známo, zda se do těchto jejich konfliktů snažila nějak zasahovat, ale podle všeho si po svém návratu z Písku u pražského dvora vybudovala mnohem autoritativnější postavení.

České panstvo, jež krále kritizovalo za to, že až příliš podléhá svým oblíbencům, mělo královnu v úctě právě kvůli tomu, že se snažila Václava IV. usměrňovat k tomu, aby si více hleděl vladařských povinností a nenechával se ovlivňovat rádci, kteří hleděli především na svůj vlastní prospěch.

Tyto osoby, tvořící královskou družinu a zároveň – jak zdůrazňoval historik František Palacký – i jeho „kabinetní vládu“, se vyznačovaly tím, že se jednalo o bezohledné kořistníky a kariéristy, kteří králi ve všem poslušně přikyvovali. Většinou šlo o příslušníky nižší šlechty a měšťanstva, jimiž se Václav IV. nejraději obklopoval. Mezi nimi lze připomenout nejvyššího královského lovčího a křivoklátského purkrabího Jíru z Roztok, královského maršálka Jana Čúcha ze Zásady, vyšehradského purkrabího Chvala ze Rzávého, zemany Hynce Pluha z Rabštejna, Kunáta Kaplíře ze Sulevic, Bořivoje ze Svinař nebo bohatého měšťana a pozdějšího královského podkomořího Zikmunda Hulera. Ti všichni tvořili vlivnou dvorskou lobby a zároveň byli podněcovateli a kumpány panovníkova nezřízeného způsobu života.

Místo toho, aby si Václav IV. vzal dobře míněné rady své ženy k srdci, tak na ni zanevřel, a snad ji dokonce podezíral z politického spojení s pražským arcibiskupem. Královnu začal zanedbávat, měl milostné pletky s jinými ženami a stále častěji pobýval na královských hradech, Žebráku, Křivoklátě a Karlštejně, kam při svých loveckých výpravách zajížděl.

A právě Karlštejn se stal o silvestrovské noci 31. prosince roku 1386 jeho manželce osudným.

Co se tehdy skutečně odehrálo, zůstává dodnes předmětem nejrůznějších dohadů a spekulací, neboť co víme s určitostí, je pouze fakt, že té noci královnu zardousil jeden z panovníkových loveckých psů. Naprosto nečekaně na ni zaútočil ve chvíli, kdy vstala ze svého lože, a prokousl jí hrdlo. Nebožačka se bolestí zhroutila na zem a během několika minut vykrvácela.

Taková je dodnes historiky tradovaná verze karlštejské tragédie, nad kterou však vyvstává hned několik nezodpovězených otázek.

Především nevíme, jak se královna Johana na Karlštejně ocitla a zda přijela za Václavem IV. na návštěvu, nebo z Prahy odcestovali společně. V prvním případě je možné, že s ním potřebovala mluvit o něčem důležitém, v druhém se nabízí domněnka, že si na Karlštejn jeli odpočinout, případně že se jednalo o pokus nového manželského sblížení – pokud mezi nimi opravdu vládly napjaté vztahy, jak se někteří historikové domnívají.

Tak či tak, té noci prý královna spala ve Václavově ložnici. Podle jedné verze se Johana v noci probudila a hledala v místnosti potmě nočník, aby si ulevila. Václavovým zvykem bylo, že s ním v jeho komnatách spávali i někteří jeho lovečtí psi – a té noci měl u sebe v ložnici svou oblíbenou dogu. Když Johana vstala z lože, pes ve tmě zřejmě zpanikařil, a neboť byl vycvičen ke králově ochraně, v okamžiku, kdy se Johana ke králi přiblížila, na ni skočil a prokousl jí hrdlo. Manželčin zděšený výkřik určitě Václava probudil, ale to už Johana ležela na zemi v tratolišti krve a zkrátka před vyděšeným manželem skonala. Doga jí prokousla krční tepnu a nebožačka rychle vykrvácela.